

ЕКОНОМІЧНІ ОБ'ЄКТИ КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ ОПЕРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

Досліджено і уточнено класифікацію економічних об'єктів промислового підприємства, які знаходяться під впливом системи оперативного контролю. Дано рекомендації щодо її удосконалення.

Classification of economical objects of industry, which is under influence system of operational control, is researched and confirmed. There are some recommends by its modernization.

В самому загальному вигляді проблема полягає в тому, щоб створити наукові передумови подальшого розвитку організаційних форм і методів оперативного контролю на практиці виходячи з інтересів цілісної системи управління підприємством, зокрема управління оперативного.

Її актуальність зростає в сучасних умовах реформування бухгалтерського обліку, яке безпосередньо впливає на стан і цілеспрямованість пов'язаного з ним контролю.

Впровадження західних концепцій управлінського обліку і контролінгу, що змінюють наші традиційні уявлення про контроль, потребує глибоких досліджень, пов'язаних з їх осмисленням і вирішенням комплексу організаційних, методичних, інформаційних та інших питань, складаючих проблему в цілому. Важливою її частиною є обґрунтування системи економічних об'єктів, які повинні знаходитись в полі оперативного управління і перш за все контролю. Дослідники – попередники, які нею займалися, одержали певні позитивні результати. Вони містять деякі спірні та недостатньо обґрунтовані рішення, окремі помилки, потребують уточнень. У цьому і полягає мета статті.

Важливе значення має обґрунтування необхідності створення системи об'єктів, яка повинна знаходитись під впливом функції контролю, що здійснюється в оперативному режимі часу. Доказано, що об'єкти повинні представляти собою деяку систему, яка сконструйована для того, щоб цілеспрямовано і ефективно впливати на них з боку управляючої системи, а характеризуючи їх показники повинні давати цілісне уявлення про основні сторони функціонування на кожному рівні управління [2,с.12].

Формування системи об'єктів припускає структурування цілісного об'єкта з метою виділення в ньому відносно відокремлених груп економічних об'єктів, стан яких визначають кінцеві результати діяльності підприємств.

Але економічні об'єкти функціонують не самі по собі, а під впливом людей, і ця обставина диктує необхідність розкрити об'єкт оперативного контролю не тільки в економічному смислі, але і в організаційному.

Мається на увазі, що власне економічні об'єкти (основні фонди, матеріальні ресурси, грошові кошти та інші) знаходяться в межах певних організаційних структур, тому вплив на них здійснюється опосередковано через управління діяльністю основних, допоміжних цехів, відділів та служб.

В вирішенні задачі важливі обидва аспекти, тому що конкретні економічні об'єкти, які представляють інтерес для оперативного контролю, обов'язково необхідно ввести в відповідні організаційні структури, які також являються його об'єктами. Тільки таким чином можливо предметно підійти до розробки системи економічних показників, які додають кількісну характеристику змістовно сформульованим цілям.

Класифікація об'єктів оперативного контролю приводить до системи різноманіття як самих об'єктів, так і їх властивостей. В результаті виділяються системоутворюючі ознаки, які визначають єдність елементів даної групи, виявляються специфічні риси окремих об'єктів та їх груп, встановлюються існуючі між ними взаємозв'язки.

Системне упорядкування об'єктів дозволяє чітко розмежувати їх стосовно основних сфер діяльності підприємства, виділити ключові точки оперативного контролю, сформулювати його мету і показники, які визначають суть функціонування об'єктів.

Розуміння характеру та логіки взаємозв'язку системних властивостей необхідно для вирішення ряду концептуальних проблем розвитку оперативного контролю. Тих, які стосуються класифікації і відбору об'єктів, визначення місця контролю в колі взаємодіючих з ним функцій, вироблення принципів його організації.

Конкретні завдання полягають в тому, щоб здійснити теоретичний аналіз класифікацій і виключити з них ті групування, що не є реальними об'єктами оперативного контролю, доповнити їх новими групуваннями, поглибити і упорядкувати систему економічних об'єктів, які потребують контролю і регулювання в оперативному режимі часу.

Якщо в режимі поточного контролю зусилля спрямовані на оптимізацію процесів у рамках звітних періодів, то перед оперативним контролем ставляться якісно інші завдання. Вони мають за мету систематичний, щоденний контроль і регулювання відхилень фактичного стану економічних об'єктів від тих еталонних характеристик, які визначають цілі підприємства у всіх сферах його діяльності.

У першому випадку контроль завжди має справу із системою об'єктів, що складають кругообіг капіталу, з певними сукупностями процесів і пов'язаних з ними ресурсів; в другому – тримає в своєму полі окремі частини цих сукупностей у їхньому, як правило, розрізненому виді і стані. Локальні процеси, окремі господарські операції на стадіях зародження, проходження, завершення, відхилення від норм, нормативів і встановлених правил, проміжні результати на окремих стадіях кругообігу капіталу – от той неповний перелік об'єктів, які повинні знаходитися в полі оперативного контролю.

Але це не означає, що для цілей поточного й оперативного контролю повинні існувати принципово різні інформаційні моделі економічних об'єктів, різні їх класифікації. Завдання полягає в тому, щоб виділити в цілісній моделі об'єктивно існуючих процесів і пов'язаних з ними ресурсів, витрат і результатів ті об'єкти, від стану яких залежать кінцеві результати діяльності підприємства.

В загальному і цілому економічні об'єкти промислового підприємства достатньо глибоко досліджені попередниками. Можна вважати, що базовою для цілей оперативного контролю є класифікація в [2,с.13]. В ній, по-перше, виділено класифікаційні ознаки, по-друге, передбачено групування об'єктів за відношенням до сфер діяльності. За видами об'єктів виділено процеси і ресурси; за складом – елементи незавершених процесів і операцій, окремі господарські операції, сукупні процеси; за відношенням процесів до сфер діяльності – матеріальне забезпечення, конструювання виробів, технологічне забезпечення, виробниче обслуговування, виготовлення

продукції, збут, господарське обслуговування, управління; за зв'язком із функціями управління – об'єкти, які знаходяться під впливом окремих функцій та об'єкти, які знаходяться під впливом всіх функцій.

Інші відомі нам класифікації містять угруповання практично по таким самим ознакам, що були виділені вище. Відмінності складаються лише в тім, що в одному випадку це відношення до рівнів управління [5,с.7], в іншому – витрати стосовно норм, а також результати – обсяг продукції і прибуток [6,с.11], в третьому – в групу процесів уведені інвестиційна діяльність, екологічні і соціальні види захисту [4,с.67-68].

Повертаючись до базової класифікації, необхідно відмітити, що не дивлячись на її системний характер і достатньо високий рівень обґрунтованості в ній не виділена одна, на наш погляд, дуже важлива ознака групування: об'єкти не класифіковані залежно до окремих стадій здійснення господарських операцій.

Необхідно відмітити, що оперативний контроль ведеться стосовно трьох груп процесів: господарських операцій та процесів на стадії зародження, на стадії здійснення, на стадії завершення. Контроль в цілому має важливе значення в управлінні, проте пріоритет належить превентивному контролю, що дозволяє перш за все попередити незаконні та недоцільні операції. Тому важливо визначити об'єкти, які характерні для кожної стадії.

На стадії зародження господарських операцій досягається попередження негативних відхилень в управляємому об'єкті. Головна мета полягає в тому, щоб виключити можливість проведення не тільки протизаконних постачальних, виробничих, грошових та інших операцій, але і тих операцій, які не погоджуються з завданнями зростання обсягів виробництва продукції, ефективного використання ресурсів, підвищення продуктивності праці, зниження собівартості продукції.

На стадії здійснення господарських операцій в поточному режимі оперативного контролю проводиться спостереження процесу їх виконання, прибуття матеріалів, виготовлення продукції, її реалізації.

Це дозволяє постійно обстежувати хід операцій, активно впливати на них у будь-яких стадіях проходження, здійснювати, таким чином, превентивне регулювання відхилень.

Особливість стадії завершення заключається в тому, що тут можливо виявити відхилення, які не виявлені на попередніх стадіях. Цим вона формує умови для якісної оцінки їх ефективності.

Суттєві недоліки існують у класифікаціях ресурсів.

В класифікаціях попередників [1, с. 137-142] ресурси класифіковано за видами матеріальних ресурсів – на матеріали, паливо, запасні частини; за технологічними ознаками та властивостями – на окремі групи ресурсів та ресурси на стадії придбання; за відношенням до стадій сукупного процесу функціонування – на ресурси на стадії зберігання, ресурси на стадії використання, ресурси на стадії реалізації; за цільовим призначенням використаних ресурсів – на матеріальне забезпечення, конструювання виробів, технологічне забезпечення, виробниче обслуговування, виготовлення продукції, господарське обслуговування, управління; за відношення до центрів зберігання та використання – на ресурси на складах, ресурси в виробничих підрозділах, ресурси в відділах та службах, ресурси на робочих місцях; за доцільністю використання – на ресурси, раціонально використані у виробничому процесі, ресурси, нераціонально використані у виробничому процесі, втрати ресурсів; за відношенням до носіїв матеріальних витрат – на ресурси, використані на виготовлення основної продукції, ресурси, використані на виготовлення товарів народного споживання, ресурси,

використані на виконання робіт та послуг; за відношенням до норм використання – витрати ресурсів по нормам, витрати ресурсів понад встановлених норм, витрати ресурсів нижче норм; за відношенням до нормативів запасів – на запаси в межах нормативів, запаси нижче нормативів; за можливістю використання у виробництві – на корисні ресурси, ресурси, непотрібні підприємству; за відношенням до центрів відповідальності – на ресурси на складах, ресурси виробничих підрозділів, ресурси у відділах та службах, ресурси на робочих місцях; за відношенням до формів відповідальності – на ресурси у сфері особистої відповідальності, ресурси у сфері колективної відповідальності, але тут криється суттєва помилка. Ресурсами в їхньому дійсному розумінні і значенні є тільки ті, які функціонують в процесі матеріального забезпечення виробництва на стадіях придбання і зберігання. Вони перестають бути ресурсами одразу, як тільки вони використовуються у виробництві і повинні розглядатися як витрати.

Існують і інші неточності у базовій класифікації. Групування за видами об'єктів не включає в себе витрати та результати. Це явний недолік, так як в оперативному режимі необхідно обов'язково контролювати відхилення від норм використання ресурсів, витрати від браку, простої виробництва, відхилення від коштористів.

В класифікації за відношенням об'єктів до сфер діяльності відсутні інвестиційні процеси, а саме довгострокове фінансове інвестування, капітальне інвестування, поточне фінансове забезпечення.

Але головним недоліком базової класифікації є те, що угруповання об'єктів за основними ознаками – видами, складом об'єктів і їхнім відношенням до сфер діяльності тільки визначають групи об'єктів, що виділені за відповідними ознаками, але їхній внутрішній склад та існуючі між ними взаємозв'язки не розкривають. Не розгорнуті конкретні процеси, що становлять зміст діяльності у кожній визначеній сфері.

Виходячи з висловлених міркувань і спираючись на плідні результати попередників наведемо слідуєчу класифікацію об'єктів оперативного контролю (рис.1).

Спираючись на результати попередників визначимо такі ознаки класифікації: види об'єктів, склад об'єктів, відношення їх до сфер діяльності. Принципово важливим є висновок про взаємозв'язок господарських процесів і ресурсів [4,с.55-56].

Звісно, процеси так чи інакше пов'язані з використанням ресурсів - матеріальних, трудових, грошових і економічний контроль, у тому числі і оперативний, повинен вестися з орієнтацією на їх ефективне використання. Але і власне процеси, в яких проходить трансформація ресурсів, представляють частіше самостійне значення..

Підсилюючи акцент на господарські процеси, ми ніяк не зменшуємо значення ресурсів. Адже кругообіг капіталу являє собою замкнуте коло, у якому під впливом господарських процесів вкладені у виробництво гроші змінюють свою форму і на завершальній його стадії знову здобувають форму грошей. Ресурси змінюють свою форму завдяки винятково процесам, тому якщо немає процесів – немає ніяких змін. Саме вкладення ресурсів у виробництво на початковій стадії кругообігу є не що інше, як господарський процес. У цьому своєму значенні процеси первинні, саме вони визначають необхідність наявності ресурсів.

Але і ресурси визначають можливість процесів, тому що коли немає ресурсів, то виробництво не створюють. І від того, у якому стані знаходяться ресурси, залежить стан самих процесів. З цього випливає, що розроблені в інтересах розвитку системи

оперативного контролю класифікації повинні розкривати ці обидві сторони єдиного процесу.

І не має значення, у якій послідовності вони будуть розроблятися – спочатку класифікуватися процеси, а потім ресурси чи навпаки. Усе залежить від цілей, що ставить перед собою дослідник, від його розуміння місця і значення процесів і ресурсів у вирішенні конкретних завдань. Наприклад, коли питання розглядається, з погляду погроз економічній безпеці, підкреслюється, що всі помилки в усіх без винятку випадках пов'язані з ресурсами підприємства. В одному випадку – вони є об'єктом зазіхання з метою їх присвоєння, в іншому – реальними або потенційними втратами, втратою ефективності. Але в усіх випадках вони обов'язково пов'язані з господарськими процесами - придбанням та зберіганням ресурсів, їх використанням у виробництві, реалізацією продукції. Вони так чи інакше, але пов'язані з конкретними підрозділами – цехами, складами, відділами, в яких безпосередньо відбуваються господарські процеси та управлінська діяльність. Взагалі, погрози безпеці виникають по відношенню до ресурсів в організаційних структурах відповідних сфер діяльності, які розглядаються в якості центрів їх виникнення, в зв'язку з здійсненням господарських процесів[4,с.58-73].

Коли ж питання розглядається під кутом зору загального процесу управління матеріальним забезпеченням, на перше місце обґрунтовано ставляться процеси цієї сфери діяльності, а самі ресурси на друге [3,с.265].

По складу необхідно розрізняти три групи об'єктів: окремі елементи ще незавершених процесів виготовлення продукції та різного роду незакінчених господарських операцій; вже завершені процеси і господарські операції локального характеру, такі, як отримання окремих партій матеріалів від постачальників, передача із цеху на склад виготовлених виробів, відвантаження окремих партій готової продукції конкретним покупцям; сукупні процеси, які здійснюються на всіх стадіях кругообігу коштів та включають всі однорідні процеси та господарські операції локального характеру. Прикладом можуть бути процеси залучення у виробництво грошових коштів, заготовлення матеріалів, залучення трудових ресурсів, виготовлення продукції, її реалізації, які мали місце на протязі доби, п'ятиденки, декади.

Розвернемо тепер процеси окремих сфер діяльності, бо саме на них має бути націлена увага всіх складових оперативного контролю.

В інвестиційній діяльності необхідно виділити дві групи процесів: довгострокові фінансові інвестиції та капітальні інвестиції, що визначаються істотним розходженням процесів. В свою чергу, фінансові інвестиції поділені на інвестиції, які залучені в економічний обіг підприємства, та фінансові вкладання в діяльність інших підприємств.

Капітальні інвестиції пов'язані з процесами капітального будівництва, придбання основних засобів, інших необоротних матеріальних активів.

Фінансові інвестиції відділені від поточного фінансового забезпечення, бо в першому випадку це процеси разового характеру, в другому – повсякденна, поточна робота, змістом якої є залучення банківських кредитів та інших позичених коштів, підтримки в сприятливих режимах стану розрахунків з різного роду контрагентами і податковою системою, регулювання складських залишків продукції, цін і багатьох інших процесів, які забезпечують підтримку фінансової стабільності підприємства.

Матеріальне забезпечення – придбання, вивчення ринку, вибір постачальників та розрахунки, доставка, зберігання, оптимізація запасів, відпуск в виробництво, формування витрат, пошук покупців для продажу зайвих запасів, відвантаження.

Виробниче обслуговування – ремонт і обслуговування обладнання, транспортне обслуговування, ремонт інших основних засобів, господарське обслуговування, формування витрат.

Виробництво продукції – організація і технологія виробництва, формування витрат, передавання продукції на склади.

Збут – маркетинг, підготовка продукції до відвантаження, відвантаження продукції.

Викладені у статті положення дають змогу зробити наступні висновки:

- необхідна системна класифікація об'єктів для цілей управління в широкому його значенні;

- спираючись на класифікацію необхідно виробити систему об'єктів, які повинні знаходитися в полі оперативного управління та контролю, - зокрема;

- вихідною повинна бути класифікація об'єктів за сферами діяльності, запропонована в літературі [4,с.67-68]. В неї визначальне значення повинна мати класифікація процесів, бо саме з ними пов'язано використання ресурсів, утворення витрат та одержання результатів. Самі по собі ресурси, затрати та результати не можуть, строго кажучи, розглядатися як об'єкти контролю. Об'єктами контролю являються процеси, які породжують відхилення від заданих характеристик стану ресурсів, розміру витрат, отриманих результатів;

- для розробки системи об'єктів необхідно розділити процеси на складові з таким урахуванням, щоб було можливо контролювати їх в оперативному режимі в залежності від специфіки кожної складової, а потім звести їх воедино стосовно до кожної сфери діяльності.

Наукова новизна результатів, які містяться в статті полягає в тому, що, критично розглянуто і уточнено існуючі класифікації об'єктів оперативного контролю. Це дає можливість розробити в наступному цілі і показники діяльності, які повинні знаходитися у полі оперативного управління, зосередити у відповідних організаційних структурах функції, необхідні для ефективного впливу на процеси основних сфер діяльності в оперативному режимі часу, виробити критерії оцінки ефективності системи оперативного управління.

Література

1. Контроль в системе внутрипроизводственного хозрасчета / Б.И. Валуев, Л.П. Горлова, В.В. Муравская и др. – М.: Финансы и статистика, 1987 – 239с.

- 2 Оперативный контроль экономической деятельности предприятия /Б.И.Валуев, Л.П.Чернова, Е.Л.Зернов и др. –М.:Финансы и статистика, 1991. –224с.

3. Шурупов Г.В. Объекты управления материальным обеспечением производства – классификационный аспект / Труды Одесского политехнического университета – 2000. Вып. 3(12). – С.264 – 266.

4. Паламарчук А.И. Принципы и формы интеграции функции учета в усилении экономической безопасности промышленных предприятий /Дис...канд.экон.наук:08.06.04. / ОГУ-Одесса, 2001. – 185 с.

5. Зайцев Г.І. Організація оперативного управління економічними об'єктами промислового підприємства/ Автореферат дис. канд. екон.наук.-ОДЕУ, Одеса,,1995.- 18с.

6. Суварно Р.В.Розвиток організації оперативного контролю економічної діяльності промислового підприємства / Автореферат дис...канд.екон.наук.- ОДЕУ,Одеса,1998.- 16с.

Рис.1 Класифікація об'єктів оперативного контролю